

Introducció

Quan a mitjan segle dinou, molts farmacèutics decideixen preparar les seves fórmules magistrals a l'engròs o bé s'atreveixen a comercialitzar, amb el seu nom i garantia professional, els medicaments compostos descrits a les farmacopees, es troben que els envasos emprats fins llavors per a la dispensació de molts preparats -els sobrets de paper, les capses de cartró o les de fullola fina de fusta- no permeten superar els terminis desitjats, ja que els productes s'humitegen i es fan rancis, perdent la seva eficàcia terapèutica. Llavors s'aboquen a l'ús d'un material lleuger, de bon preu i que, per les seves característiques, pot resistir les inclemències ambientals, i adopten **la llauna**: planxa fina d'acer estanyat, que tingué un gran desenvolupament a principis del s. XIX i que encara és un dels més usats, a pesar del gran "boom" que han aconseguit els plàstics i que ja s'emprava per a molts aliments que requerien una conservació dilatada en el temps.

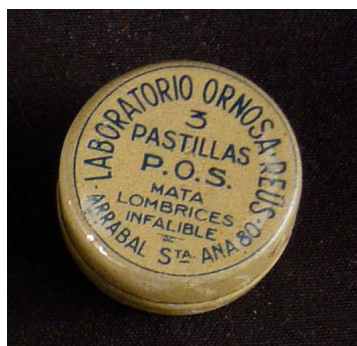
Exposició

A les vitrines d'aquest mes s'hi presenta una selecció representativa d'envasos de medicaments i d'elements publicitaris, fabricats amb llauna, procedents dels fons històrics de la Fundació Concòrdia Farmacèutica i del Museu de la Farmàcia Catalana.

D'una banda, atesa la seva mida, els envasos grans, que s'empraven habitualment per al condicionament de productes a l'engròs i la seva posterior venda a la menuda. Són els que contenen principis actius i/o preparats galènics, que es venien a doll, sobretot per a les presentacions en monodosi. Aquests envasos, un cop buits, s'aprofitaven per a conservar-hi altres productes, cosa que també succeïa en l'àmbit domèstic, i es continua fent amb les capses més petites, en les que, sovint, encara s'hi troben els objectes més inversemblants (medalles, monedes, botonets, agulles, primeres dents, etc.).

Un dels més grans de la col·lecció (14 x 22,5 x 15 cm)

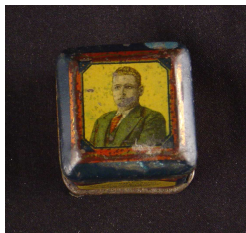

Un dels més petits (1,2 x 2,1 cm diàm.)

D'una altra, els envasos de mida mitjana i petita, que poden classificar-se em dos grans grups, els que contenen, majoritàriament, medicaments en formes sòlides d'administració oral (pastilles, píndoles, tabletas, catxets, grànuls, etc.) i, en menor quantia, els destinats a totes les demés formes farmacèutiques (pomades, supositoris, òvuls, granulats, injectables, pólvores, etc.).

En el primer grup, i aplicant un criteri més terapèutic, s'hi poden fer tres subgrups: analgèsics i antipirètics, afeccions de l'aparell respiratori, i afeccions de l'aparell digestiu. Molts d'aquests envasos foren pensats per a la seva utilització "in itinere", per això són més aviat petits i plans, per poder-se guardar als moneders femenins o a les butxaquetes masculines anomenades "misteres".

"Qui cara veu cara honra"

És ben cert que, qui vol vendre ha de "donar la cara"; en el cas dels remeis enllaunats se n'hi poden trobar bons exemples, ja que, amb la ràpida evolució de les tècniques del gravat que es van anar aplicant en la manufactura de la llauna, les capses que contenen els medicaments, a més de servir com a suport publicitari i informatiu de les seves accions terapèutiques i de les dades de qui els fabricava, en alguns casos, per tal de reforçar el missatge i per garantir-ne l'autenticitat, s'hi reproduïa la signatura del farmacèutic preparador i, fins i tot, la fotografia de la seva cara.

Apòsits estèrils

Mereixen un grup apart els que, fins fa poc temps, eren gairebé d'ús obligatori: les llaunes d'apòsits estèrils, ja que la llauna era l'únic material que resistia l'elevada temperatura obtinguda amb l'autoclau per a l'eliminació dels gèrmens, a la vegada que facilitava el tancament dels envasos amb una simple manipulació i en mantenia l'esterilitat.

Publicitat

Però no es pot pas obviar un altre ús col·lateral de la llauna en relació amb el medicament, és la publicitat. Els avantatges de la llauna sobre el cartró i el gran progrés que adquirí la litografia en aquell tombant de segle, es varen aplicar a la publicitat farmacèutica i els rètols, els cartells, les bases de calendari, els mateixos envasos i tota mena d'objectes, fins i tot joguines, inundaren les farmàcies d'eslògans i d'imatges per donar a conèixer a la societat els beneficis i les característiques dels medicaments que la incipient indústria farmacèutica posava al seu abast.

No cal dir que la resistència d'aquest nou material i sobretot el doble ús que es va fer dels envasos, van propiciar la seva conservació i es varen convertir en interessants objectes de col·lecció -i de comerç- per a gaudi i entreteniment d'un gran nombre de ciutadans.

"Bombons", caramels i llepolies

Per tal de dissimular el sabor de molts medicaments es recobrien de sucre fos o es preparaven incorporats en xocolata, polpa de fruites, etc. així s'enganyava als infants o als mateixos adults, posant-los noms equívocs de llepolies, que aviat foren prohibits per evitar confusions.

Se n'exposen uns quants, enllaunats en bonics envasos, com els "Bombones Laxantes Pruneol", els "Bombones vermífugos Bébé" o les "Fresas laxantes", totes ells en unes capsetes delicadament il·lustrades.

Curiositats

És impossible de descriure, o fins d'esmentar, totes les curiositats que es poden trobar entre els medicaments enllaunats que s'exposen, tant si és pel que fa al medicament com pel que fa a l'envàs. Val la pena destacar-ne dos: una capseta de Vaccí antivariòlic preparat a Suïssa, amb un rectangle de vidre que suporta una gota de limfa vacunal assecada, que només calia resuspendre en sèrum al moment d'aplicar-la. L'altra és una mostra de Dentina, del Lab. Cañizares, presentada en una capsula en forma d'ou, una peça excepcional.

Per a complementar aquesta exposició de la llauna i el medicament, s'hi han incorporat dues peces importants de la història farmacèutica.

D'una banda, una safata de llauna, de 30 x 20 cm, conservada al Museu de la Farmàcia Catalana de la UB, que fou emprada pel Dr. Salvador Andreu i Grau per a la fabricació de les seves cèlebres "Pastilles" contra la tos, amb les que va iniciar, el 1866, la seva activitat a l'oficina establerta al c. Baixada de la Presó, 6, de Barcelona. Al soterrani de la seva botiga, on tenia instal·lada una mena de cuina, hi feia bullir una barreja de goma

aràbiga i sucre a la que, quan adquiria consistència pastosa, hi afegia el principi actiu de la seva fórmula magistral (extracte d'opi) i n'omplia la safata amb els alvèols que duïen gravades les seves inicials (SAG). Les tallava, les embolicava amb paper encerat, que duia impresa la seva signatura, i les venia a tot el món en les capsetes de llauna de totes mides, que també identificava amb la signatura impresa a la part posterior.

L'altra peça històrica és una capsula de llauna de 2 x 17,5 x 9,5 cm amb uns forats rodons a la tapadora, que contenia uns supositoris "buits" de la marca Velox. A mitjan segle passat es va posar de moda la terapèutica per via rectal, a fi d'evitar que els medicaments fossin destruïts en haver de passar la barrera hepàtica.

Per al farmacèutic era molt més còmode preparar la mescla dels components de la fórmula magistral i farcir-ne directament uns supositoris de mantega de cacau buits, tapar-los i dispensar-los. que no pas haver de fondre la mantega, incorporar-hi les pólvores, emmotllar la barreja, desemmotllar-la, un cop freda, i dispensar-los en un envàs idoni. Els forats de la tapadora servien de suport en l'operació de farcir, que com és natural, era més simple que les esmentades. No varen tenir gaire èxit i ja només n'han quedat les capsules de llauna com a mostra.

"Encara dura"

Un altre tipus de pastilles, que caldria anomenar més aviat "tabletes" per la seva consistència més dura -preparades amb extracte de regalèssia o pega dolça- té dos representants, les celebèrrimes "Juanoles" i les "GABA", de procedència suïssa.

El farmacèutic Manuel Juanola i Reicharc, establert al c. Montseny de l'antiga vila de Gràcia, va inscriure les seves típiques pastilletes negres de forma romboide, el 1919, amb el núm. 426 de l'incipient Registre oficial d'específics. El seu fort gust mentolat i la fàcil dissolució de la pega dolça varen ser la base de l'èxit d'aquests pastilles que, durant molts anys, han estat l'especialitat número ú en unitats venudes a tot l'Estat, per davant de la mateixa Aspirina.

En la història de les "Juanola" cal fer esment de tres fets ben característics: l'un és la forma i la mida de la capseta

que les contenia: metàl·lica i rodona, de 3'5 cm de diàmetre, amb les dades i la marca gravades en relleu a la tapadora, text en el que es va haver de canviar l'expressió "curan la tos" pel de "contra la tos", en aplicar-se les noves normes de publicitat sanitària. Un altre és que, a la postguerra civil, l'escassetat de llauna obligà a emprar el cartró, i fins el suro, per a fabricar les típiques capsetes. I el tercer, que fa uns anys, en tenir les capsetes metàl·liques de Juanola una aplicació totalment oposada a la d'un medicament, com és el fet que molts drogaaddictes les empraven per dissoldre i bullir-hi la droga abans d'injectar-se-la, es va haver de substituir la llauna pel plàstic, que és com encara es consumeixen abundantment.

No van tenir tanta sort les GABA, fabricades, a casa nostra, pel farmacèutic Dr. Lluís Vilar i Amigó que n'obtingué la concessió, en la seva acreditada farmàcia i Laboratori de la Via Laietana, a Barcelona, ja que, al seu traspàs, varen desaparèixer del mercat i només n'han quedat les conegudes capsas blaves de mides diferents, per a gaudi de col·leccionistes.

Manuel Subirà i Rocamora (Fundació Concòrdia Farmacèutica, president)
Montse Palomar i Molins (Fundació Concòrdia Farmacèutica, documentalista)
Isabel Fabregat i Marín (Museu de la Farmàcia Catalana, becària)